

басейну, а також орієнтацію на розвиток енергозберігаючих технологій і новітні наукові розробки у сфері забезпечення енергетичними ресурсами нетрадиційного походження.

Доктрина, запропонована адміністрацією Б. Клінтона, дає переконливі свідчення на користь оновлення геополітичного бачення США, показуючи можливість знайти інтегровані пояснення того, що відбуватиметься в зовнішній політиці США після приходу на вищу посаду в державі представника республіканської партії Дж. Буша. У ній відбито поворот зовнішньої політики США від стримування та “холодної війни”, що остаточно і суттєво відрізнялося від ідеї ухилення та обмеженості геополітики в рамках ізоляціонізму для мирних часів. Ґрунтована на глобальному баченні, ця стратегія містить комплекс складових політики, серед яких варто виокремити превентивну оборону, багатосторонню задіяність і взаємовигідну відкриту торгівлю. Акцентуючи на економічному вимірі національної безпеки та максимально можливому застосуванні невоєнних важелів, адміністрація намагалась наблизити до Сполучених Штатів колишніх чи потенційних супротивників. При цьому особлива увага приділялась інтегруванню цих держав до новітньої міжнародної системи з метою спрямування їх в необхідне русло, тобто обмеження можливості загрожувати Сполученим Штатам.

¹ Yablonsky, David. The State of the National Security State / David Yablonsky // Parameters. - 2002. - Winter. - P. 4-5.

² Рижков М.М. Доктринальний вимір стратегій зовнішньої політики США: від стримування до глобальної демократизації / М.М.Рижков // Автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня д.п.н. – К, КНУ імені Т. Шевченка. – К., 2007. – С. 25.

³ Posen B.R., Ross A.L. Competing Visions for U.S. Grand Strategy // International Security. – 1996-1997. – Vol. 21, №. 3. – P. 9.

⁴ Рижков М.М. “Grand Strategies”. Американський досвід стратегічного планування: Монографія / М.М.Рижков. – К.: “Алькор”, 2006. – С. 186.

⁵ President William Jefferson Clinton. Annual Message, 2000. – [Електронний ресурс] .- Режим доступу: <http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/briefing/dispatch/1993/html/dispatchv4no39.htm>.

⁶Рижков М.М. “Grand Strategies”. Американський досвід стратегічного планування: Монографія / М.М.Рижков. – К.: “Алькор”, 2006. – С. 193.

⁷ Склярєнко Д. В. Трансформація європейської політики США після завершення холодної війни / Д.В.Склярєнко //Автореферат дисертації на здобуття наук. Ступеня к.п.н. – Київський національний університет імені Т. Шевченка. – К., 2004. – С.34.

⁸ Там само.

⁹ Дашкевич А. Національна безпека США у стратегічному розумінні адміністрації Б. Клінтона / А.Дашкевич. - Збірник наукових праць: Дослідження світової політики. - Вип. 1. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 1996. – С.66-71.

¹⁰ Уткин. А. И. Американская стратегия для XXI века / А.И.Уткин. - М.: “Логос”, 2000. –С.215.

¹¹ Рижков М.М. “Grand Strategies”. Американський досвід стратегічного планування: Монографія / М.М.Рижков. – К.: “Алькор”, 2006. – С.193.

¹² Confronting the Challenges Of a Broader World. President Clinton Address to the UN General Assembly, New York City, September 27, 1993 // Department of State Dispatch. – 1993. –№ 39. – P. 1 – 4.

¹³ NATO Summit, Brussels 1994 // NATO Review Magazine. – 1994. –№ 1. – P.6.

¹⁴ President William Jefferson Clinton. Annual Message, 2000. – [Електронний ресурс] . - Режим доступу: <http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/briefing/dispatch/1993/html/dispatchv4no39.htm>

УДК:323.39(477)

© Віра Бурдяк (Чернівці)

МОДЕЛІ ВИРІШЕННЯ ЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ СУЧАСНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено новий етнополітичний феномен – модель етнонаціональної політики у сучасному світі. Поняття етнонаціональної політики автор розглядає як цілеспрямовану діяльність з урегулювання взаємовідносин між націями, етносами, етнічними групами та меншинами. Комплексний політологічний аналіз етнічності дав змогу розкрити її діалектичний взаємозв'язок з етнонаціональними процесами, які, з одного боку, коригуються за допомогою етнонаціональної політики, а з іншого – самі впливають на неї та задають вектор її розвитку.

Ключові слова: модель етнонаціональної політики, нації, етноси, етнічні групи, меншини.

Бурдяк В.

Модели решения этнических конфликтов современности: теоретический аспект

В статье исследован новый этнополитический феномен – модель этнонациональной политики в современном мире. Понятие этнонациональной политики автор рассматривает как целенаправленную деятельность по урегулированию взаимоотношений между нациями, этносами, этническими группами и меньшинствами. Комплексный политологический анализ этничности позволил раскрыть ее диалектическую взаимосвязь с этнонациональными процессами, которые, с одной стороны, корректируются с помощью этнонациональной политики, а с другой – сами влияют на нее и задают вектор ее развития.

Ключевые слова: модель этнонациональной политики, нации, этносы, этнические группы, меньшинства.

Burdiaк V.

Model solution of ethnic conflicts of our time: the theoretical aspect

The article explored a new ethno-political phenomenon - the model of ethnic policy in the modern world. The concept of ethnic policy author considers as a purposeful activity on the settlement of relations between nations, ethnic groups, ethnic groups and minorities. A comprehensive political analysis of ethnicity allowed to reveal its dialectical relationship with the ethno-national processes, which, on the one hand, it is adjusted by means of ethno-national politics, but on the other - do affect it, and set a vector of its development.

Keywords: model of ethno-national politics, nations, ethnic groups, ethnic groups, minorities...

Сучасний період світової цивілізації дає змогу констатувати, що людство вступило в еру глобалізації. Сутність глобалізації у вузькому розумінні полягає в тому, що це об'єктивний, природний процес інтеграції людства в єдине ціле. У ході глобалізації соціальні процеси, які розгортаються в одній частині світу, все більшою мірою впливають на те, що відбувається в усьому світі і, в свою чергу, визначаються останнім. Простір стискається, час спресовується, географічні і міждержавні кордони стають прозорішими, їх легко можна подолати. Через глобалізацію людство стає все більше взаємозв'язаним і взаємозалежним. Потоки людей, капіталів, товарів, послуг та інформації зі зростаючою інтенсивністю циркулюють по планеті. Багаторазово збільшується швидкість суспільних змін, які спричиняють, крім іншого, активізацію етнічних спільнот у демонструванні й відстоюванні своїх інтересів у процесі демократизації сучасних держав. Для України ця проблема також є доволі значимою, незважаючи на те, що у внутрішньому політичному житті держави вдається уникати етнічних конфліктів, їх ескалація у світі негативно впливає на розвиток нашої держави, як члена міжнародної спільноти.

Ступінь наукової розробки проблеми. Процес формування етнічної конфліктології, як галузі науки, започаткували у другій половині ХХ ст., попри те, що інтерес дослідників різних епох до проблеми конфлікту відомий давно. Спочатку основна увага вчених (Г. Спенсер, Л. Козер, Г. Зімбель, К. Боулдінг, Л. Крісберг) спрямовувалась на вивчення причин і функцій конфлікту в соціумі. Р. Дарендорф одним з перших розробив факторну методологію аналізу ступеня насильства й інтенсивності соціальних конфліктів. У 50-х рр. ХХ ст. на Заході вийшли праці, присвячені теоретичному аналізу етнічних конфліктів. У 80-х рр. Д. Горовіц, один з зачинателів даного напрямку в науці, писав, що "аж до недавнього часу сфера етнічних відносин була тихою заплавою у суспільствознавстві, і першою відповіддю на зростаючу хвилю етнічних конфліктів було трактування їх як епіфеноменів"¹. Відсутність певного інтересу до проблеми етнічного конфлікту пояснювалася поширеністю теорії модернізації, яка була модною на той час і ставила на перший план економічні проблеми й протиріччя, затушовуючи етнічні аспекти.

Відсутність певного інтересу до проблеми етнічного конфлікту пояснювалася поширеністю теорії модернізації, яка була модною на той час і ставила на перший план економічні проблеми й протиріччя, затушовуючи етнічні аспекти. Висхідна тенденція до етнічної конфліктології, як галузі науки, започаткували у другій половині ХХ ст., попри те, що інтерес дослідників різних епох до проблеми конфлікту відомий давно. Спочатку основна увага вчених (Г. Спенсер, Л. Козер, Г. Зімбель, К. Боулдінг, Л. Крісберг) спрямовувалась на вивчення причин і функцій конфлікту в соціумі. Р. Дарендорф одним з перших розробив факторну методологію аналізу ступеня насильства й інтенсивності соціальних конфліктів. У 50-х рр. ХХ ст. на Заході вийшли праці, присвячені теоретичному аналізу етнічних конфліктів. У 80-х рр. Д. Горовіц, один з зачинателів даного напрямку в науці, писав, що "аж до недавнього часу сфера етнічних відносин була тихою заплавою у суспільствознавстві, і першою відповіддю на зростаючу хвилю етнічних конфліктів було трактування їх як епіфеноменів"¹. Відсутність певного інтересу до проблеми етнічного конфлікту пояснювалася поширеністю теорії модернізації, яка була модною на той час і ставила на перший план економічні проблеми й протиріччя, затушовуючи етнічні аспекти.

Метою даної статті є аналіз основних моделей вирішення етнічних конфліктів та виявлення їх адекватності сучасним умовам.

Становлення етнічної проблематики як самостійного напрямку відбулось у межах англо-американської науки. З 80-х рр. ХХ ст. конфліктологи намагались вийти на теоретико-методологічний рівень проблеми (П. Ван ден Берг, Е. Геллнер, У. Коннор, С. Райан, Е. Сміт та ін.²), а в кінці десятиліття інтенція досліджень змінилась – провідною стала проблема врегулювання і вирішення соціальних конфліктів. Це пов'язано з розширенням зон етнічних конфліктів, їх актуалізацією після краху СРСР і біполярної системи світу. Загострення міжетнічних відносин на пострадянських теренах і в країнах третього світу змусило переглянути проблему етнічних конфліктів. Вчений з США Д.М. Джонсон у 90-х рр. писав, що зі зникненням головної ідеологічної лінії конфронтації їй на заміну прийде інша: “швидше за все, більшість конфліктів виникатимуть у результаті зіткнень обцинної належності, чи то на основі раси, чи етнічного походження, чи національності та релігії”³.

Проблема сучасних етнічних конфліктів є актуальною для дослідників, які представляють різні наукові напрями. Головна причина такої пильної уваги до даного питання полягає у складності вирішення подібного роду конфліктів, які, крім іншого, стали відчутним джерелом суспільних протиріч та політичної нестабільності. Більшість наявних конфліктів можна ідентифікувати як етно-релігійно-територіальні – Косівський, Баскський, Ольстерський, Карабахський, Грузино-Абхазський тощо. Велика кількість конфліктів дестабілізує ситуацію в Африці, Латинській Америці, а на європейському континенті – на Балканах у Росії тощо⁴. Останні події свідчать, що конфлікти в світі виходять за межі внутрішньодержавних і навіть регіональних, а регіони етнічної нестабільності вчені і ЗМІ часто асоціюють з потенційними суб'єктами світового тероризму.

Вважаємо, що цілісне уявлення про соціальний конфлікт, механізми його врегулювання і можливі наслідки можна скласти на основі порівняльного і типологічного аналізу. Попри появу наукових розробок сфери політичного врегулювання конфліктів, у кожному конкретному випадку потрібне ретельне вивчення попереднього світового досвіду і систематизація різних моделей їх вирішення. Для вибору адекватної моделі потрібний порівняльний аналіз природи, причин, умов, формальних і процедурних особливостей конфліктів.

Важливим завданням є типологічний аналіз етнічних конфліктів і вироблення на цій основі певних теоретичних моделей. При цьому мова повинна йти саме про моделі, а не про модель. Специфіка конфлікту, на нашу думку, не стільки в тому, в якій країні чи частині світу він розгорається, при всій важливості цього моменту, а який тип має конфлікт. Типологічний аналіз пострадянських конфліктів – традиційний⁵. Аналіз проблеми свідчить, що нові незалежні держави – колишні союзні республіки ще не виробили програм національної політики. Тож важко визначити, які методи і прийоми дали позитивні результати в справі запобігання і врегулювання етнічних конфліктів. Суперечливість національної політики Грузії, Росії, України, Казахстану, Молдови й інших країн, які стали самостійними і суверенними після розпаду СРСР, пов'язана із загальним ослабленням державності, через системну соціально-економічну і політичну кризу. На тлі цих проблем етнічне питання випало з розряду першочергових напрямів урядової політики. Так, конфлікт на території Росії – чеченська війна, в основі якої, серед інших, є й етнічний компонент, одна з найбільших політичних подій кінця ХХ ст. Про справедливість цього положення свідчить крайня гострота конфлікту, підвищений інтерес світової громадськості до подій, що розвиваються на території Чечні, хвиля релігійних і національних виступів по всьому північнокавказькому регіоні, які підштовхнула війна в Чеченській Республіці.

На відміну від зазначених держав, уряди країн Заходу Європи (Іспанія, Великобританія, Франція, Бельгія) встигли розробити і впроваджують програми вирішення етнічного питання, які відображають особливості їх історичного, етнічного, політичного, економічного і культурного розвитку: транзитний стан постфранкістської Іспанії, модернізаційні настрої Великобританії 60-х рр.⁶, клановий і напівмафіозний режим французької Корсики⁷. Багато факторів, які спонукали розробку національних програм, схожі з тими, що проявились на пострадянському просторі. Тож вважаємо, що типологізація і порівняльна перспектива можуть сприяти поглибленню розробки та забезпечення реалізації науково-обґрунтованих моделей державної політики стосовно попередження, прогнозування та врегулювання етнічних конфліктів.

Російський вчений В.А. Авксентьев, аналізуючи розвиток західної етноконфліктології, вказує на становлення кількох шкіл (традицій):

– “реалістична” традиція в етноконфліктології, висхідна до аналогічної традиції в загальній конфліктології (Л. Козер, К. Боулдінг та ін.), численні прихильники якої стверджують, що в основі етнічних конфліктів лежить боротьба за здобуття матеріальних ресурсів, за владу заради досягнення економічних цілей і що за національно-етнічною формою соціальної боротьби необхідно шукати економічні мотивації;

– “еволюціоністська” традиція в етноконфліктології, прихильники якої вважають, що причини етнічних конфліктів кореняться в мінливій етнічній стратифікації суспільства (статусні концепції етнічного конфлікту);

– соціально-психологічна традиція з методологією фрейдизму;

– антропологічна традиція, що поділяється на дві основні течії – культурно-антропологічну (джерела конфліктів – у культурних особливостях народів, їх ціннісних системах) і соціо-біологічну (поведінка людей в етнічних конфліктах розглядається як нормативна, детермінована природою людини)⁸.

У 80-90-х рр. ХХ ст. реакція української науки на формування конфліктології, як і в інших республіках СРСР, полягала найперше в активному ознайомленні з працями вчених Заходу. Втім, накопичені суспільствознавцями матеріали та події, що у цей період відбувались на теренах СРСР, сприяли формуванню самостійних концепцій і теорій науковців⁹. Етноконфліктологія вже на перших етапах формування науки стала пріоритетною, на відміну від зарубіжної конфліктології. Згодом у ній стали формуватися інші галузі конфліктології – політична, юридична, трудова, ринкова тощо¹⁰.

Ключова причина формування вказаної особливості конфліктології в Україні, Росії тощо пов’язана з соціально-політичними і культурними процесами, які окреслились у країнах. Актуалізація етнонаціональних проблем, новий етап в історії етнічних відносин, що почався з визначенням державних меж, певними територіальними претензіями – викликали потребу аналізу характерних рис, внутрішніх резервів і протиріч міжнаціональних відносин, що склалися в СРСР. Тому 90-ті рр. варто характеризувати як сплеск дослідницької уваги до проблем адаптації етносів і етнічності до умов модернізації та демократизації¹¹. Це дозволило не лише розширити емпіричну базу науки, але й на основі порівняльного аналізу вибудувати теоретико-методологічні моделі.

Аналіз радянської спадщини з використанням конструктивізму в етнічній конфліктології, дав змогу В.А. Тишкову виявити, що об’єднання людей в ті чи інші групи, в т.ч. й етнічні, – процес, ініційований “політиками, чиновниками й експертами”¹². Порушуючи традиційне трактування етнічності як явища об’єктивного і сформованого під дією історичних сил, вчений наполягав на її альтернативності. Це положення дозволило зробити висновок, що “завдання інститутів управління, в т.ч. і держави, – вносити регулюючі начала в складну диспозицію сформованих людьми громадських коаліцій. У багатоетнічних суспільствах, коли в соціальне суперництво залучаються культурні, релігійні та інші відмінності, стратегія управління повинна будуватися не на придушенні відмінностей чи на вилученні та “розлученні” конфліктуєчих коаліцій, включаючи поділ держав, насильницьке переміщення людей чи зміну адміністративних меж, а на взаємовигідних формулах співробітництва, справедливому розподілі влади і ресурсів, культурної терпимості до інших”¹³.

Початок нового століття став для вчених-етнологів етапом бурхливого розвитку, тематичного і методологічного розмаїття. Вони вносять свій вклад у теоретичну розробку проблем, пов’язаних з етнічними конфліктами, намагаються застосувати до цих проблем методологічні розробки, запозичені з інших галузей науки¹⁴. Оригінальний підхід до створення моделей вирішення етнічних конфліктів запропонував Є.Г. Баранов, який ототожнив властивості індивідуальної і колективної психіки, розглянув конфлікт як психічне захворювання, лікувати яке складніше, ніж попередити. Він пропонує профілактично попереджувати конфлікт на латентній фазі, коли протиріччя мають характер помірною невдоволення. Оригінальність моделі запобігання конфлікту, запропонованої вченим у тому, що аналіз процесів в етнічній групі варто здійснювати з позицій психотерапії, яка має високий ступінь розробки¹⁵. Втім, це важко віднести до галузі науки, яка займається управлінням кризами і корекцією поведінки етнічних, релігійних та інших соціальних груп.

Більш прийнятною, на наш погляд, є модель М.М. Лебедевої, яка полягає у запозиченні методологічних положень з транзитології: хід транзиту зазвичай визначається конкретними характеристиками політичної системи та політичної практики. Вчена застосовує структурно-процедурний підхід до дослідження політичних криз. Ідея використання цього методу до проблем конфліктних відносин не нова, але саме М.М. Лебедева провела на її основі порівняльний аналіз європейських конфліктів (Північна Ірландія, Бельгія, Чечня, Татарстан та колишні Югославська і Чехословацька республіки). Вчена дає своє трактування кожному фактору, який впливає на конфлікт, обґрунтовує зумовленість сутнісних ознак конфлікту специфічними рисами політичної системи держав. Намагаючись виявити умови переходу мирних переговорів у збройні дії, М.М. Лебедева звертається до великого кола чинників, які, на її погляд, мають вирішальний вплив на хід конфлікту. Саме у виборі чинників полягає основна проблема застосування даної моделі. Широкий спектр факторів, трактування їх ролі, уможливорює вирішення різних завдань, які стоять перед дослідниками.

Особливу значимість, з точки зору прикладних завдань, мають теоретичні питання формування умов політизації етносів, які розкриті в працях вчених¹⁶. Їх оригінальні наукові публікації, присвячені предметному аналізу конфліктів¹⁷. У 1998 р. вийшла стаття Е. Паїна „Чечня та інші конфлікти в Росії”, в якій автор пропонує свою інтерпретацію історії конфлікту, виділяє його етапи, дає оцінку важливості для Росії та аналізує модель вирішення чеченської проблеми.

Якщо простежити географічні прихильності етноконфліктологів, то варто зауважити, що до недавнього часу аналіз етнічних, національних характеристик суспільств орієнтувався виключно на ситуацію в країнах “третього світу”. Але зміна ступеня значимості етнічного чинника в політичному розвитку багатьох країн, перетворення процесу політизації етнічності в одну з ключових тенденцій сучасного політичного процесу, переорієнтували увагу дослідників на інші регіони, у т.ч. Західну Європу¹⁸. Це характерно не лише для вітчизняних конфліктологів, стурбованих загостренням етнічних відносин в Україні, та країн СНД, а й для вчених Заходу. Війни на Балканах, конфлікти на пострадянському просторі в Нагірному Карабасі, Абхазії, Придністров'ї, Чечні привертають найбільшу увагу дослідників конфліктологів, в т.ч. і з точки зору етнічного чинника. Підходи вчених спрямовані на ключове питання: чи можна порівняння між собою конфлікти в країнах СНД і Західній Європі? З одного боку, пострадянські етнічні конфлікти часто відносять до однієї хвилі національного відродження, даючи підстави вважати, що це однотипні процеси¹⁹. З іншого боку, проводиться типологічний аналіз етноконфліктів, що припускає наявність істотних відмінностей між конкретними випадками етнічних криз. Варто відзначити, що серед науковців немає єдності в питанні про можливість порівняння пострадянських і західноєвропейських етнічних конфліктів. Деякі вчені вважають недоцільним подібне дослідження. Так, ісламознавці й деякі етнографи, пояснюють причини зародження та розвитку конфліктів на Кавказі релігійною специфікою, впливом родових інститутів. Вчений з РФ А. Крайнев відносить чеченський і північноірландський конфлікти за складом учасників і вимогами до різних типів політичних конфліктів. Якщо випадок Ольстера – результат руху в дусі гіпертрофованого регіоналізму, типовий регіональний конфлікт з територіальною компонентою, то чеченський – політико-релігійний конфлікт, в яких територіальні питання – другорядні²⁰.

Отже, більшість вчених, які використовують компаративний підхід до аналізу етнічних конфліктів, вважають, що пошук подібностей і відмінностей політичних конфліктів дає можливість вирішити ряд складних завдань, які стоять перед тими, хто розробляє і реалізує моделі врегулювання криз.

Наголосимо, що в сучасній етноконфліктології сформувалось кілька наукових напрямів (традиційні і постмодерністські), які по-різному трактують конфліктогенний потенціал етнічності і самостійність цього чинника у появі конфліктів. Переваги кожного з напрямів можна інтегрувати через дефініцію етнічного конфлікту, як одного з проявів активності етнічної ідентичності. Різні етноконфлікти, наявні у сучасному світі, демонструють варіативність процесів їх появи. Синтез етнологічних напрямів дозволяє проаналізувати конфлікти, що мають суттєві відмінності у часі, інтенсивності та ступені насильства.

Унікальність моделі кожного етнічного конфлікту визначається особливим поєднанням його причин і факторів. Але визнання даної унікальності не заперечує потреби їх систематизації. Однією з моделей систематизації є мережевий підхід, що дозволяє не просто згрупувати існуючий теоретичний і емпіричний матеріал, але і виявити кореляції між групами факторів і типовими особливостями етноконфліктів. Політизація етнічності й поява етноконфліктів свідчать про прагнення етнічних груп та/чи їх лідерів до домінування у політичній, економічній, геополітичній чи культурній владній мережі. Інфраструктура мереж і особливості їх поєднання диктують ті правила, за якими формуються і структуруються суб'єкти конфлікту, використовуються ресурси, висувуються вимоги і розробляються моделі боротьби.

Залежно від процесу формування етнічності можна виділити три моделі етноконфліктів: традиційну (в основі якої лежать переважно генетичні причини), сконструйовану (поява якої стала результатом політики щодо створення нових держав, політичних уподобань, соціально-політичної картини світу) та інструментальну (спосіб досягнення певних економічних і геополітичних вигод політичними партіями, елітами, лідерами, державою).

Для забезпечення стабільності в поліетнічних державах можливе використання декількох моделей національного примирення. Одна з них – побудова нових політичних, економічних і культурних зв'язків між центром і периферією на принципах федералізму, які передбачають передачу етнотериторіальним одиницям реальних прав для прийняття рішень. Інша – навпаки, передбачає створення єдиного правового і політичного простору з широким представництвом етнічних груп у

парламенті й уряді. Третя модель займає проміжне становище між першою та другою і має на меті значну децентралізацію в унітарній державі з наданням широкої автономії найбільш проблемному чи проблемним регіонам. Вибір стратегії визначають особливості політичних систем держав і структурних факторів формування етноконфліктів. Уряди західноєвропейських держав апробували різні моделі етнічного примирення щодо традиційних етнічних конфліктів, серед яких найбільшу ефективність продемонструвало використання змішаної моделі.

Події кінця ХХ ст., пов'язані з розвалом СРСР і Югославії, привели до появи інструментальних конфліктів. Практика показала, що ці конфлікти через специфіку можуть набувати різних форм – від внутрішньо етнічного протистояння до війни регіонального масштабу. Виділення їх в окрему модель вказує, з одного боку, на можливості політичних сил втручатися в процеси становлення етнічної ідентичності, а з іншого, здатності тих же сил “одягати” в етнічні форми будь-які види соціальних ідентичностей. Наявність прикладів застосування подібних технологій здатна зруйнувати традиційні уявлення про глибоке коріння етносів і етнічностей.

Таким чином, у ході дослідження проаналізовано широкий спектр моделей етнічних конфліктів: від вікових традиційних до раптових інструментальних. Зроблені висновки щодо причин збереження конфліктності в окремих регіонах сучасної Європи та застосування різних моделей національного примирення. Для традиційних конфліктів, що пройшли основні фази інституціалізації сторін і вимог, найбільш ефективними можна вважати політичні моделі розширення автономії чи розбудови федеральних зв'язків з регіонами конфліктів. У випадку зі сконструйованими конфліктами, що виникли як результат соціально-економічної кризи у транзитних системах, адекватною може бути модель економічної стабілізації, яку має супроводжувати політичне закріплення повноважень регіонів конфлікту і центру. Найбільшу складність у підборі моделі врегулювання представляють інструментальні конфлікти, які обслуговують інтереси конкретних політичних сил від регіональних еліт до найбільших світових держав. Оскільки до етнічних конфліктів найбільшою мірою схильні регіони, економічно менш розвинені, профілактика потенційних і вирішення вже існуючих конфліктів можливі при здійсненні комплексу заходів, спрямованих на поліпшення соціально-економічного становища всіх етнічних груп.

¹ Horowitz D. *Ethnic Group in Conflict*. – Berkeley: University of California Press, 1985. – 697 p.

² Геллер Э. Нации и национализм / Пер. с англ. Т.В.Бердиковой, М.К. Тюнькиной. – М.: Прогресс, 1992. – 319с.; Van den Berghe P.L. *The ethnic phenomenon*. – New York: Praeger, 1987. – 301p.; Connor W. *Ethnonationalism // Understanding Political Development* / Eds. R. Weiner and S.P. Huntington. – Boston; Toronto, 1987. – P. 196-220; Ryan S. *Ethnic Conflict and International Relations: 2nd edn*. – Aldershot, Hants, England; Brookfield, Vt., USA: Dartmouth, 1995. – 286 p.; Smith A. *The Ethnic Origin of Nations*. – Oxford: Blackwell, 1986. – 312 p.; Smith A. *The Ethnic Revival in the Modern World*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1981. – 240 p.

³ Джонсон Д.М. О программе разрешения межнациональных конфликтов // Кентавр. – 1992. – Март. – С. 89.

⁴ Катаев Д.С. Всплеск этнического национализма в Европе // Власть. – 2010. – № 6. – С. 88-91.

⁵ Абдулатипов Р.Г. *Этнополитические конфликты в СНГ: Наднациональные механизмы разрешения*. – М.: Славянский диалог, 1996. – 456 с.; Кресина И.О. *Етноси, етнічні групи, нації. Сучасна етнополітика // Сприяння поширенню толерантності у поліетнічному суспільстві* – К.: Фонд “Європа XXI”, 2002. – С. 72-93; Євтух В.Б. До проблеми визначення поняття “етнічна меншина”// *Етнічні меншини Східної та Центральної Європи: компаративний аналіз становища та перспектив розвитку*. – К.: Інтел, 1994. – С. 14-30; Євтух В.Б. *Етнічність: глосарій*. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – 170 с.; Рябошапка Л.І. *Правове становище національних меншин в Україні (1917 – 2000)* [монографія]. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 484 с.; *Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект / М.І. Панчук, В.А. Войналович, О.І. Галенко та ін.* – К.: ІІІЕНД НАНУ, 2000. – 358 с.; Биков О.М. *Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні* [монографія]. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 254 с.; Маруховська О.О. *Про природу етнополітичних конфліктів: чому бунтують етнічні групи* // *Наукові записки: Збірник: – Коаліція: ІІІЕНД, 2005. – Вип. 27. – С. 49-62; Вітман К.М. Етнонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми*: [монографія]. – К.: Логос, 2007. – 336 с.; Котигоренко В.О. *Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт*. – К.: Світогляд, 2004. – 722 с.; Амелин В.В. *Вызовы мобилизованной этничности: Конфликты в истории советской и постсоветской государственности*. – М., 1997. – 318 с.; Дробижина Л.М., Кузнецов И.М. *Социальные параметры межэтнической стабильности и напряженности* // *Мир России*. – 2000. – №4. – С. 149-169; Дробижина Л.М., Паин Э.А. *Социальные предпосылки распространения экстремизма ... проблемы, перспективы*. – М., 2003; Дробижина Л.М. *Социальные проблемы межнациональных отношений в постсоветской России*. – М.: Центр общечеловеческих ценностей, 2003. – 376 с.; Паин Э.А. *Социальная природа экстремизма и терроризма // Общественные науки и современность*. – 2002. – № 4. – С. 113-114; Здравомыслов А.Г. *Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве*. – М., 1999; Аклаев А.Р. *Этнополитическая конфликтология: Анализ и менеджмент* [учеб. пособие]. – М.: Академия народного хозяйства при Правительстве РФ, 2005. – 471 с.

⁶ *Этнополитические конфликты: новые правила?* // *Материалы V Конвента Российской ассоциации международных исследований (РАМИ). Том 1*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risa.ru/images/stories/!_Lebedeva.indd.pdf

⁷ Казанская Г.В. “Особый случай” корсиканской автономии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.infrance.ru/tourisme/art-regions/corse-cas/corse-cas.html>; Зуева К. *Корсиканская проблема: генезис и пути решения* // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2007. – № 12. – С. 70.

⁸ Авксентьев В.А. *Этическая конфликтология: в 2-х ч. Ч. 1.* – Ставрополь, 1996. – С. 49-53.

- ⁹ Бородкин Ф.М., Коряк А.М. Внимание, конфликт! – Новосибирск, 1989; Мацнев А. А. Этнополитические конфликты: природа, типология и пути урегулирования // СПЖ. – 1996. – № 4. – С. 46.
- ¹⁰ Михайлов В.А. Принцип “воронки” или механизм развертывания межэтнического конфликта // Социс. – 1993. – № 5. – С. 57-63.
- ¹¹ Ачкасов В.А. Этнополитическая мобильность: структура ресурсов и процесс развертывания // Вестник Московского университета. Сер. 12. – 1998. – № 4; Боришполец К., Ружинская Т., Степанова Т. Политическое будущее России в свете тенденций этнонационального развития. – М., 1996; Губогло М.Н. Идентификация идентичности. Этносоциальные очерки. – М., 2003; Шнирельман В. Этногенетические мифы и этнополитика // Власть. – 1999. – № 4; Козлов В.И. Проблематика этничности // Этнографическое обозрение. – 1995. – № 4; Мнащян М.О. Этносоциология науки, национальная психология и межнациональные конфликты. – М., 1998.
- ¹² Тишков В.А. Очерки теории и практики этничности в России. – М., 1997; Тишков В.А. Нация: теория и политическая практика // Взаимодействие политических и национально-этнических конфликтов / Материалы международного симпозиума. – М., 1994. – Ч. 1; Тишков В.А. О природе этнического конфликта // Свободная мысль. – 1993. – № 4; Тишков В.А. Этничность и власть в полиэтничных государствах. – М., 1994.
- ¹³ Тишков В.А. Очерки теории и практики этничности в России. – М., 1997. – С. 169.
- ¹⁴ Баранов Е.Г. Национопатия – история конфликтов // Общественные науки и современность. – 1996. – № 6; Глухова А.В. Типология политических конфликтов. – Воронеж, 1997; Лебедева М.М. Межэтнические конфликты на рубеже веков // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 5.
- ¹⁵ Баранов Е.Г. Национопатия – история конфликтов // Общественные науки и современность. – 1996. – № 6.
- ¹⁶ Геллнер Э. Нация и национализм. – М., 1991; Червоная С. Возможно ли единство во множестве? // США: экономика, политика, история. – 1997. – № 10; Brass P.R. Ethnicity and Nationalism: Theory and comparison. – New Delhi, 1991; Ethnic Conflict in the Post Soviet World' Case Studies and Analysis / Drobizeva L., Gollemalter K., Keller C.Mc.A., Walker L. (eds.). – London, 1996.
- ¹⁷ Боришполец К., Ружинская Т., Степанова Т. Политическое будущее России в свете тенденций этнонационального развития. – М., 1996; Конфликты в современной России (проблемы анализа и регулирования). – М., 2000; Лебедева М.М. Конфликты внутри и вокруг России. – М., 1993; Медведев Н.П. Политический консенсус в условиях российского федерализма: Автореферат дис. д-ра полит. наук. – М., 2000; Паин Э. Чечня и другие конфликты в России // Международная жизнь. – 1998. – № 9; Чумиков А.И. Конфликт в системе социально-политических процессов переходного периода: Автореферат дис. д-ра полит. наук. – М., 1995; Вітман К.М. Політико-правові засади етнопольітичної політики: Автореферат дис. д-ра політ. наук. – К., 2008; Вітман К.М. Етнопольітична політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми. – К.: Логос, 2007. – 336 с.
- ¹⁸ Проблемы национализма в Европе. – М.: ИНИОН, 1996. – № 3; Этнические и региональные конфликты в Евразии: в 2-х тт. – М., 1997; Орлова М.Е. Модернизация и мирный процесс в Северной Ирландии // Полис. – 1998. – № 2; Нарочевская Е.А. Этнонациональные конфликты и их разрешение: политические теории и опыт Запада. – М., 2000; Гэвдой-Бур-мули А. Этнические регионы Западной Европы как особые политические общности // Вестн. Моск. шк. политич. исследований. – 2001. – № 1 (16); Хобсбаум Э. Дж. Принцип этнической принадлежности и национализм в современной Европе // Нации и национализм. – М., 2002.
- ¹⁹ Малышева Д.В. Конфликт в развивающемся мире, России и СНГ. – М., 1997; Перепелкин Л.С. Социальные предпосылки современных межэтнических конфликтов в Российской Федерации. – М., 1997; Смирнов А.И. Северокавказские этнополитические процессы и проблема самоопределения // Полития. – 2000. – № 2.
- ²⁰ Крайнев А. Терроризм – глобальная проблема современности // Зарубежное военное обозрение. – 1997. – № 6.